

UDK: 27-43
272-732.2-284
Pregledni rad
Primljeno: ožujak 2010.

Mirko ŠIMIĆ
Nikole Šopa 50a
BiH - 71210 Ilidža
simic.zgosca@gmail.com

ENCIKLIKA *PACEM IN TERRIS* – IZAZOV U VREMENU

Sažetak

Pacem in terris, „mirovna enciklika“, kako je mnogi rado nazivaju, nije izgubila svoju aktualnost ni nakon gotovo 50 godina od svojeg nastanka. Ako ovu encikliku sa svim njezinim zahtjevima koje postavlja i pred pojedinca i pred društvo ponovno iščitavamo, onda se ne možemo oteti dojmu da je pisana neposredno nakon rata. Sva prava o kojima enciklika u svojem prvom dijelu govori,¹ a to su: pravo na život i prehranu, moralna i kulturna prava, pravo na slavljenje Boga, pravo na slobodan izbor i socijalni položaj, pravo na osnivanje zajednice, pravo na iseljenje i useljenje, bivaju u ratu i ostalim konfliktnim situacijama povrijeđena.

Ako priložimo temeljene crte enciklike na koje se Papa poziva, a one su: porijeklo među ljudima (prvi dio), odnosi između ljudi i javnih vlasti unutar pojedinih država (drugi dio), odnosi među državama (treći dio), odnosi pojedinaca i država sa svjetskom zajednicom (četvrti dio) pastirska upozorenja (peti dio), onda može biti s pravom rečeno da aktualnost te enciklike niti u najmanjem ne blijedi niti gubi na značenju nakon toliko godina. Zapravo, prema Papi, u „obitelji ljudi“ moraju vladati „sigurnost i pravednost za sve, u svakom dijelu zemlje.“² Papa Ivan XXIII. bio je uvjerenosti da samo univerzalna vrijednost ljudskih prava može omogućiti trajan mir. Naravno, ta želja za svjetskim mirom koja uzima u obzir ljudska prava nije bila drukčija nego danas, riječ je o nečemu što je stalno izloženo opasnosti od neuspjeha. Riječ je o viziji na bazi kršćanske slike čovjeka, koja počiva na „od Boga postavljenom redu“, kako kaže prva rečenica enciklike.

Ključne riječi: enciklika, pravda, pravo, mir.

---

1 Usp. *Texte zur katholischen Soziallehre*, Köln, 1975., 273-278.

2 Usp. *Pacem in terris* 25 (u daljnjem citiranju skraćeno „PT“ i citirano prema Valkoviću) *Sto godina katoličkoga socijalnog nauka*, Marijan VALKOVIĆ (ur.), Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 1991., 163.

Uvod

Enciklika *Pacem in terris* pape Ivana XXIII. ubraja se u red socijalnih enciklika iako svojim sadržajem neumoljivo podsjeća na svojevrsni mirovno-pravni katalog, tako da je možemo nazvati i mirovnom enciklikom. U središtu razmišljanja je čovjek, tj. pojedinac koji je temelj uzrok i cilj svih društvenih kretanja. Taj čovjek, jedinka obilježena je svojim dostojanstvom koje se ne smije zlouporabiti. Zbog toga svaki pojedinac ima prava koja mu moraju biti zajamčena, ali je također pozvan i na ispunjavanje obveza koja iz tih prava proizlaze. Veliku odgovornost u ostvarivanju tih prava imaju nositelji državne vlasti od kojih se traži djelatna odgovornost u izvršavanju naloženih im obveza. Mir je pak kategorija koja se provlači kroz gotovo cijelu encikliku. Četiri su postulata na kojima papa Ivan XXIII. inzistira da bi se došlo do istinskog mira: istina, pravda, ljubav i sloboda. Papa Ivan XXIII. bio je čovjek s vizijom, iako je njegov pontifikat bio obilježen stalnim napetostima i opasnošću od rata. Tu je viziju Papa ostavio i nama u baštinu. Želja za mirom u istini, pravdi, ljubavi i slobodi treba pratiti svakog pojedinca u svako vrijeme.

U našem razmišljanju o toj enciklici želimo iznijeti samo neke bitne odrednice koje bi i danas trebale omogućiti mirno rješavanje konfliktnih situacija. Analizirat ćemo zajedno s nekim autorima i osobama iz društvenog, političkog i crkvenog života nastojanja pape Ivana XXIII., odnosno njegova inzistiranja na ljudskoj osobi, njezinim pravima i obvezama, odnosno na čežnji svih ljudi za mirom.

Za tri godine, točnije 11. travnja 2013., obilježit će se 50 godina od izlaska enciklike *Pacem in terris*. Enciklike *Mater et magistra* (1961.) i *Pacem in terris* (1963.) tvore svojevrsni diptih socijalnog nauka crkve, dok ta potonja o miru slovi za veliku proklamaciju ljudskih prava.³ Papa Ivan XXIII. uputio je svoju encikliku, ako izuzmemo vrhovnu instanciju crkvene hijerarhije odnosno kler, i „svim ljudima dobre volje“. Po tomu je ovaj Papa jedinstven u povijesti, odnosno bio je prvi koji se „usudio“ otvoriti svijetu i društvenim problemima na način na koji će ga moći prihvatiti i oni koji nisu vjernici, odnosno svoj moralni zakon ne grade na katoličkim i kršćanskim načelima. Time je Papa poslao mirovnu poruku svim ljudima, svakom pojedincu i cjelokupnom čovječanstvu. Između ostalog i to je razlog da ovog Papu promatramo kao velikoga, kao i zbog njegove proročke vizije u kojoj nije oklijevao

3 L. Neuhold drži da je enciklika *Pacem in terris* prva proklamacija ljudskih prava koja se pojavljuje u Crkvi te naglašava da su ljudska prava postala sastavni dio navještaja Crkve. Usp. Leopold NEUHOLD, „Pacem in terris – eine bleibende Aufgabe. Gedanken zur Botschaft Papst Johannes Paul II. zur Feier des Weltfriedenstag 2003“, *Ethica 2003. Jahrbuch des Instituts für Religion und Frieden*, Wien, 2003., 24.

uključiti univerzalne vrijednosti svakog pojedinca, i katolika i ateista. Možda je to i jedan od razloga da ta Papina enciklika biva shvaćena i kao njegov osobni testament.⁴ Poziv na mir oblikovao je Papa već u prvoj rečenici svoje enciklike: „Mir na zemlji, za kojim su čeznuli živo svi ljudi svih vremena, može se, očito, sazdati i učvrstiti samo savjesnim obdržavanjem reda što ga je Bog uspostavio.“⁵ Kubanska kriza, Berlinski zid, hladni rat i ostale napetosti obilježile su vrijeme pontifikata Ivana XXIII. Umjesto očekivanog napretka, svijet je visio na rubu rata. Poticaja za pisanje enciklike u takvim napetim vremenima bilo je i više nego dovoljno. Papa Ivan je vjerovao da, unatoč jednoj takvoj opasnoj situaciji, ne postoji alternativa miru. Svoje pouzdanje bazirao je na čovječanstvu koje je promatrao kao ljudsku obitelj koja je obilježena svojim dostojanstvom. Papa Ivan je, možemo to slobodno reći, kroz svoje promatranje potrebe mira došao do temeljnih kategorija koje bi trebale omogućiti mir: istina, pravednost, ljubav i sloboda. Ta četiri postulata su pretpostavka postojanju istinskog mira, ali i zajedničkog, čovjeka dostojnog suživota.⁶ Takav mir je pak moguće tek onda zajamčiti kada sve političke stranke ispoštuju svoje obveze na međunarodnom polju. U protivnom će iznevjeriti povjerenje onih koji su im ga dali te oni neće biti vjerodostojni u okviru međunarodne zajednice. Ako bi oni dakle zanemarili svoje obveze, u opasnost bi moglo doći zajedničko dobro mira. Opasnosti koje bi mogle ugroziti mir višestruke su naravi: glad i siromaštvo, ekonomska neujednačenost i politička nepravda, nasilni progoni, epidemije, nedostatak resursa, ekološke opasnosti. Društvena zajednica ne smije tim opasnostima odgovoriti ratom ili naoružanjem, nego mora zajedničkim naporima težiti k novim mirovnim procesima i strategijama na način da će nasilje kao političko sredstvo biti potpuno iskorijenjeno.⁷

1. Neki akcenti aktualnosti

Ako promatramo aktualnost te enciklike u vremenu u kojemu živimo, onda je potrebno naglasiti da želja za mirom nije mlađa od povijesti čovječanstva. Alois Wagner će naglasiti i tzv. protupotrebu ili svojevrsno negativno interpretirano nastojanje za mirom: „Želju za mirom imaju na koncu, i to u tome što se nastoje dokopati simbola

---

4 Usp. Christian FELDMANN, *Ivan XXIII. Njegova ljubav – njegov život*, Zagreb, 2002., 178.

5 PT 1.

6 Usp. Ernst Josef NAGEL, *Die Friedenslehre der katholischen Kirche*, Stuttgart - Berlin - Köln, 1997., 68.

7 Usp. Johannes J. FRÜHBAUER, „Konfliktüberwindung und Kultur des Friedens“, *Christliche Sozialethik*, Marianne Heimbach-Steins, Regensburg, 2005., 170.

mira, također organizirane pljačkaške bande, kvietistički zanesenjaci i politički ideolozi s općim zahtjevima za vlašću.“⁸ Wagner dodaje i pojašnjenje ovakva žuđenog mira. On je za njega jednostavno „razvodnjen“. Njegovo ime prema Wagneru je: „zarobljenik, prognanik, izgnanik, nezaposleni, dugotrajni bolesnik... nerazvijeni.“⁹ Možemo reći da je mir, tj. opće dobro, kategorija u kojoj su različite strukture društvenog, političkog i drugog života kroz povijest, imale vlastito mišljenje odnosno viziju kako taj mir izgleda, odnosno kako bi trebao izgledati. Naglasimo ovdje zanimljivo mišljenje koje Rudolf Weiler donosi u svezi s Papinom enciklikom *Pacem in terris*, odnosno s njegovim poimanjem mira. On kaže: „Središnje ideje, koje bi danas trebalo razvijati, papa Ivan XXIII. predstavlja vrlo znakovito na početku svoje enciklike kao bazu i polazišnu točku za svjetski mir: ideju ljudskih prava kao ideju ljudskih prava bez diskriminacije bilo kojeg ljudskog bića. Samo za onoga tko prizna socijalnu potrebu i obvezu čovjeka prema njegovoj prirodi, proizlazi spoznanje jednog odozdo izgrađujućeg dinamičnog i federalističkog, ali svjetskog općeg dobra, opće pravednosti i općeg reda. Kao što je Leon XIII. imenovao (u „Breve su milieu“, 1892.) opće dobro kao od Boga vrhovni princip u socijalnim odnosima čovjeka, tako isto vrijedi i za međunarodne odnose ljudi i naroda širom svijeta opće dobro kao vrhovni princip. Jedna je od najvećih zasluga enciklike *Pacem in terris* što je ukazala na pravnoj bazi na dostojanstvo i obvezu svakog pojedinca i zajednice naroda.“¹⁰

Citirajmo sada samoga Papu koji naglašava kakav se zapravo konkretno mir očekuje: „A ipak je mir prazna riječ, ne upire li se o onaj svez činjenica, svez velimo, položen na istini, sazdan prema zahtjevima pravde, gajen i ispunjen ljubavlju a konačno ostvaren u znamenju slobode.“¹¹ Tim je izražena Papina neizmjerena želja za mirom utemeljenim na temeljnim postulatima koji trebaju omogućiti trajan mir. Zahtijevati mir na taj način, trebala bi biti zapravo potreba svakog pojedinca, svake odgovorne osobe u društvu, svake institucije. Temeljno pitanje je pitanje istine koja se apsolutno instrumentalizira. Ako se istina zanemari, onda je teško očekivati da će doći do pravednosti i solidarnosti koje bi trebale biti prožete ljubavlju. Zanimljivo je da je u vrijeme kubanske krize bilo pokušaja na određeni način Papu „prisiliti“ da imenuje krivca te krize. U svojoj želji za mirom, Papa ipak

8 Alois WAGNER, „Pacem in terris – Würdigung und Ausblick“, *Pacem in terris*, Rudolf WEILER - Jakob WEINBACHER (ur.), Wien – München, 1974., 16.

9 Alois WAGNER, „Pacem in terris – Würdigung und Ausblick“, 16.

10 Rudolf WEILER, „Die Bedeutung der Enzyklika „Pacem in terris“ für die Entwicklung der internationalen Moral aus österreichischer Sicht“, *Pacem in terris*, Rudolf WEILER - Jakob WEINBACHER (ur.), Wien – München, 1974., 107-108.

11 PT, 167.

biva oprezan i naglašava važnost otvorenosti prema svim stranama. Njegov poziv državicima za smirivanje političkih napetosti bio je prihvaćen kod svih, što je za njega bio dobar znak.¹²

Proširimo dalje naše vidike s obzirom na aktualnost enciklike. Heinz Fischer (aktualni austrijski predsjednik) smatra da "mirovnna enciklika *Pacem in terris* uopće nije izgubila na svojoj aktualnosti. Naprotiv, ona ima svoje čvrsto mjesto među dokumentima papa i njezin istaknuti profil je očevidan. Friedrich Herr je povodom objavljivanja enciklike u jednom novinskom članku u *Furche* (*Brazda*, časopis za društvena, teološka i druga pitanja u Austriji) napisao da se ona također oslikava po trijeznosti i preciznosti kao i po duhovnoj obuzetosti; dugi odlomci čitaju se kao izvadak iz suvremeničkih, socijalnih i društveno znanstvenih istraživanja."¹³ Enciklika je našla svoj jednoznačni odraz u tadašnjem društvenom životu i među političarima i među medijima. Znači, našla je svoje mjesto koje joj i pripada u društvu. Potala je na razmišljanje i različite analize. Mnogi su imali potrebu zauzeti stav s obzirom na encikliku, odnosno pokušali su njezine pojedine dijelove na taj način tumačiti i donijeti zaključak prema kojemu enciklika ima daljnji utjecaj na društveni život.

Enciklika *Pacem in terris* imala je dakle izvanredan odjek. Wilhelm Hrdlitschka naglašava: „Svakom djelotvornom ljudskom nastojanju za mirom u ovom svijetu pripada ljudski razgovor. Stoga je potrebno više razgovora, pregovaranja, savjetovanja i diskusija - kao most između ljudi i naroda, religija i nacija, klasa i rasa.“¹⁴ Mislim da se možemo složiti s Hrdlitschkom, odnosno s njegovom namjerom kojom opisuje aktualnost Papinih temeljnih ideja koje se provlače kroz encikliku. Jasno je da svi konflikti i situacije napetosti trebaju biti riješeni jedino pregovorima. Međutim, svako pitanje u pravilu ima i neko protupitanje. Ostanimo još kratko kod Hrdlitschke. On kaže: „Kao svaki apel na pojedince, tako se i ovaj ulijeva u protupitanje onih koji su njime pogođeni: Što bismo mi mogli učiniti? O ratu i miru ionako odlučuju drugi. Mi tu nemamo nikakav utjecaj. To je uzvraćanje krivo. Ono što uvijek mora biti učinjeno, mora biti od svih učinjeno. *Pasivnost dobronamjernih je ohrabrenje za zlonamjerne*. Ono što se tiče mira nije samo želja svih ljudi nego je i zadaća svih ljudi. Bez sumnje je da pojedinac nema utjecaj na velike svjetsko-političke događaje, ali tamo gdje ga ima, naime u svojem okruženju, trebao bi ga u smislu humanističkog mirovnog uvjerenja učiniti da vrijedi. Svjetskom

12 Usp. Giancarlo ZIZOLA, *Utopija Ivana XXIII.*, Zagreb, 1977., 26.

13 Heinz FISCHER, „Zehn Jahre ‚Pacem in terris‘“, *Pacem in terris*, Rudolf WEILER - Jakob WEINBACHER (ur.), Wien - München, 1974., 29.

14 Wilhelm HRDLITSCHKA, „Frieden in dieser Welt“, *Pacem in terris*, Rudolf WEILER - Jakob WEINBACHER (ur.), Wien - München, 1974., 44.

miru potrebno je tlo ljudske sloge da bi mogao rasti i uspjeti.¹⁵ Iz tih tvrdnji, koje je Hrdlitschka naglasio, možemo uvidjeti da je u suglasju s temeljnim postavkama enciklike. Dostojanstvo svake ljudske osobe zahtijeva da svatko na svom području rada mora dati doprinos miru. Ako je taj mir neposredno u vlastitom okruženju izgrađen, onda postoji mogućnost da se proširi i na druge ljude. Stoga je svaki pojedinac odgovoran zauzeti se za socijalne, političke, društvene i ostale aktivnosti u društvu.

Novost enciklike Ivana XXIII. bila je zasigurno u, na jednoj strani, odbijanju bilo kakvih ratnih sukoba, na što je se posebice papa Ivan Pavao II. do svoje smrti pozivao, i na drugoj strani opće dobro svih ljudi za kojim je Papa žudio.

2. Ljudska prava

Naglasimo ponovno da enciklika *Pacem in terris*, kao i *Mater et magistra*, posvećuje puno prostora ljudskim pravima. Svaki čovjek je po svojoj biti osoba. On posjeduje narav koja je opremljena razumom i slobodnom voljom; on posjeduje stoga prava i obveze koji proizlaze neposredno i istodobno iz njegove prirode. Kao što općenito vrijede i kao što su nepovredivi, ne mogu biti ni na koji način otuđeni.¹⁶ Ta prava i obveze je Bog stvoritelj ugradio kao red u nutrinu čovjeka; njegova savjest mu nalaže taj red i zapovijeda mu da ga obvezatno čuva.¹⁷ Taj je zakon, tj. prije svega Dekalog, Bog upisao u sve ljude. U tom smislu Stephan Verosta naglašava: „Iz ovoga zakona, kao jednog sekundarnog prirodnog prava, izvedivi su daljnji zakoni za zajednički život ljudi koje enciklika raščlanjuje u četiri grupe. Tim zakonima ljudi bivaju jasno poučavani:

1. kako trebaju oblikovati svoje međusobne odnose s drugim ljudima;
2. kako je potrebno regulirati odnose koji nastaju između građana države i državnih vlasti;
3. nadalje, kako se države međusobno trebaju susretati;
4. konačno, na koji se način trebaju ponašati pojedinci i države i na drugoj strani zajednica svih naroda međusobno.¹⁸

Upravo ta pitanja, odnosno problematiku ljudskih odnosa u međusobnom susretanju, nastoji enciklika *Pacem in terris* naglasiti na

---

15 HRDLITSCHKA, „Frieden in dieser Welt“, 46.

16 Usp. PT, 10.

17 Usp. PT, 5.

18 Stephan VEROSTA, „Das Völkerrecht und die Vereinten Nationen in der Enzyklika ‚Pacem in terris‘“, *Pacem in terris*, Rudolf WEILER - Jakob WEINBACHER (ur.), Wien - München, 1974., 79-80. i usp. PT, 7.

poseban način. Prvo su naglašeni odnosi između privatnih osoba, tj. njihov zajednički život s drugim ljudima, potom se spominju odnosi između građana i državnih vlasti, a zatim odnosi između država, te na koncu odnosi između privatnih osoba i države. Ovdje je potrebno naglasiti važnost principa supsidijarnosti,¹⁹ koji je također papa Ivan XXIII. provukao kroz svoju encikliku. U tom smislu treba dakle reći da pojedinac ima apsolutnu autonomiju na raspolaganju. Ako se taj isti pak ne može ostvariti, tj. postići svoju slobodu, onda je država dužna izvršiti zahvat i pomoći mu u toj realizaciji, odnosno u rješavanju njegovih problema. Naravno, uza sva prava koja pojedinac ima na raspolaganju, postoje i neke obveze koje se moraju ispuniti. Ako se te obveze zanemare, odnosno ignoriraju, onda je teško očekivati da će princip pravednosti, odnosno supsidijarnosti biti realiziran.

Ostanimo još malo kod prava koja su naglašena u enciklici. Papa Ivan XXIII. ih je nebrojeno i beskonačno puta naglašavao u nadi da će čovječanstvo na taj način postići društveni mir i mir u svijetu. U smislu temeljnih prava država, koja su važna za pojedinca, mislim da se možemo pridružiti stavu Stephana Veroste koji kaže: „Prema enciklici, iz naravnog prava ljudskih prava pojedinih građana u državi na međunarodnom polju proizlazi naravno pravo međunarodnog temeljnog prava država. Skupina međunarodnog prava i obveza u enciklici prema naslovima: istina, pravda, solidarnost i sloboda je pak moralno-teološki određena, ipak pojedine norme iz te skupine mogu biti izvedene i pridodane u pet tradicionalnih temeljnih prava država. Enciklika učvršćuje poredak s međunarodnim temeljnim pravima država s učenjem međunarodnog prava koje danas ima sve više pristaša... Ta temeljna prava država nisu pak u potpunosti spekulacije naravnog prava, nego su u velikom broju pozitivirana u normama međunarodnog običajnog prava i u tisućama ugovora međunarodnog

---

19 Etimološki gledano pojam supsidijarnosti dolazi od latinske riječi *subsidiūm*. On označava svojevrsnu rezervu u slučaju nužde, odnosno u konačnici općenito sredstvo pomoći. Pojam socijalno-filozofske supsidijarnosti pripisuje se „biskupu radnika” Ketteleru iz Mainza (1811.-1877.). On je kritizirao tadašnje tendencije svojega vremena po kojima su države nastojale proširiti svoje nadležnosti, a to je prije svega išlo na štetu i teret pojedinih građana i društvenih grupa, a posebice Crkve. Pojam supsidijarnosti, kao socijalnog principa, pojavljuje se prvi put 1931. u enciklici *Quadragesimo anno* pape Pia XI. Za Papu je svaka društvena djelatnost po svojem biću i pojmu supsidijarna, ona treba pomagati članove socijalnog tijela, ali ih ne smije nikada u sebe usisati i na taj ih način razvodniti. Dakle, ono što pojedinac može vlastitim snagama i vlastitom inicijativom učiniti, ne smije mu ni na koji način biti oduzeto i pripisano društvenoj djelatnosti. Usp. QA 79. Također: Ursula NOTHELLE-WILDREUER, „Die Sozialprinzipien der Katholischen Soziallehre“, *Handbuch der Katholischen Soziallehre*, Anton Rauscher, Berlin, 2008., 157.

prava, konačno također i u statutu Ujedinjenih naroda.²⁰ Razvidno je ponovno pozivanje na četiri temeljna postulata, tj. na istinu, pravednost, solidarnost i slobodu, a sve to zajedno trebalo bi biti u skladu s temeljnim međunarodnim pravima.

3. Pravo na nezavisnost

Pogledajmo kakva rješenja predlaže Ivan XXIII. u pogledu nezavisnosti država. Enciklika posvećuje tom temeljnom pravu zapravo cijeli niz formulacija. Suverenitet država prema van je za encikliku po međunarodnom pravu i naravnom ćudorednom pravu (*lex naturae*) ograničen, a njemu su države i njihovi vođe također podložni.²¹ Enciklika odbacuje bilo kakvu formu gospodarenja,²² podređivanja²³ i tlačenja²⁴ jedne države nad drugom, kao i intervenciju u unutarnje stvari druge države.²⁵ Stephan Verosta vidi u tim utemeljenjima enciklike sljedeće činjenice: „Time je kao i u *Mater et Magistra* odbačen kolonijalizam, a potom i uopće svako i privremeno vladanje jedne ljudske grupe nad drugom. Znak naših dana je, tvrdi enciklika, da svi narodi zahtijevaju ili će zahtijevati za sebe slobodu i stoga uskoro neće biti naroda koji će vladati drugima, kao ni onih koji će biti pod tuđom vladavinom, tako da cijela ljudska obitelj i na socijalnom i na političkom polju, dobiva jedan sasvim nov izgled.“²⁶ Vidljivo je dakle

20 VEROSTA, „Das Völkerrecht und die Vereinten Nationen“, 85. Pet tradicionalnih temeljnih prava su: temeljno pravo na samoodržanje, temeljno pravo na nezavisnost, temeljno pravo na jednakost, temeljno pravo na čast, temeljno pravo na prometovanje.

21 Usp. PT, 80., 81., 82. Također je izričito rečeno: „Isti naime naravni zakon koji ravna načinom života pojedinih građana treba ravnati i uzajamnim međudržavnim odnosima.“ PT, 80.

22 PT, 88.

23 PT, 87.: „... Otud ipak ne nastaje nikad opravdan razlog da oni koji stoje ispred drugih, druge bilo kako sebi podređuju. Naprotiv, veže ih teža dužnost, koja se proteže na sve pojedine, da pomažu druge da se zajedničkom pomoći usavršavaju.“

24 PT, 92.: „... države su vezane dužnošću djelotvorno štititi prava i kloniti se svega onoga što bi im moglo nanijeti štetu...“

25 PT, 120.: „... nijednoj državi nije dopušteno učiniti išta što bi nepravedno sputavalo druge ili se bezrazložno upletalo u njihove poslove.“

26 VEROSTA, „Das Völkerrecht und die Vereinten Nationen“, 87-88. Usporedi k tome također PT, 42. Potrebno je također i sljedeće naglasiti: „Iskustvo nas je naučilo da se ljudi međusobno vrlo često razlikuju, i to znatno: znanjem, vrlinom, darovitošću i bogatstvom u izvanjskim dobrima. Otud ipak ne nastaje nikad opravdani razlog da oni koji stoje ispred drugih, druge bilo kako sebi podređuju. Naprotiv, veže ih teža dužnost, koja se proteže na sve pojedine, da pomažu druge da se zajedničkom pomoći usavršavaju.“ PT, 87.

da svaka forma međunarodne zavisnosti biva odbačena, i to je ono što treba biti od svih pozdravljeno. U pogledu pomoći za razvoj treba reći da ona ne smije voditi novom utemeljenju bilo kakve hegemonije: „Naprednije dakle države, dok na mnogo načina priskaču u pomoć potrebitijima, trebaju do kraja poštovati posebne značajke svakog naroda i društvene uredbe baštinjene od predaka i jednako se tako klone svake pomisli gospodovanja.“²⁷ Iz ovoga iščitavamo da bilo koji oblik neokolonizacije također biva odbačen i zabranjen. S obzirom na suverenitet, enciklika poručuje da svatko ima pravo u ostvarenju samorazvoja preuzeti odgovornost²⁸, imati tzv. prvu nadležnost²⁹ tako da kod međusobnih odnosa u slobodi³⁰ „nijednoj državnici nije dopušteno učiniti išta što bi nepravedno sputavalo druge ili se bezrazložno upletalo u njihove poslove“.³¹ Iz te tvrdnje razumijemo da enciklika poštuje nemiješanje jedne države u unutarnje stvari druge države.

4. Manjine i prognanici

Ipak, postoje dvije kategorije gdje enciklika želi ograničiti isključivu nadležnost država. Te dvije kategorije su: manjine i prognanici. Za encikliku je dakle jasno, tj. za papu Ivana XXIII. da na području gdje živi određena nacija, mogu živjeti i manjine koje su drugog etničkog podrijetla.³² Papa konkretno upozorava da „valja otvoreno izjaviti da se teško protivi dužnostima pravde sve što se poduzima protiv manjina da bi se saplela njihova životna snaga i rast, a daleko više ako takvi pogani postupci smjeraju na sam zator manjine.“³³ Ali enciklika oštro osuđuje i aroganciju pojedinih manjina: „Primijetiti ćemo da su ove narodne manjine, bilo sa stvarnoga stanja koje su prisiljene s gorčinom podnositi, bilo s događaja prošlosti, nerijetko sklone preko mjere iznositi svoje narodne značajke, i to tako

---

27 PT, 125. Sljedeća opaska je važna za zemlje koje ne mogu biti neki važniji autoritet u svijetu. Za manje i slabije države mora „ostati neosporno pravo na poštovanje njihove političke slobode, na djelotvorno čuvanje one neutralnosti koja im dodijeljena po naravnom i međunarodnom pravu u političkim odvijanjima.“ VEROSTA, „Das Völkerrecht und die Vereinten Nationen“, 89.

28 PT, 86.: „...Svaku pojedinu (državu) ide dakle, pravo da postoji, da napreduje, da za to posjeduje potrebna sredstva...“

29 PT, 92.: „Budući pak da države imaju pravo i živjeti, i napredovati, i stjecati količinu sredstava potrebnih za svoj uspon te imati kod toga glavnu ulogu, štiti dobar glas i dužnu čast...“

30 PT, 120.: „...međudržavni odnosi se imaju urediti prema zahtjevima slobode.“

31 PT, 120.

32 PT, 94.: „...događa se da se narodne manjine često nađu unutar državnih granica drugog naroda, a iz toga nastaju mučna pitanja.“

33 PT, 95.

da zapostavljaju čak ona dobra koja su svojstvena svim ljudima, kao da bi dobro čovječanske obitelji imalo biti u službi dobra njihova naroda. No, u skladu je s razumom da ti građani priznaju također pogodnosti koje su za njih nastale iz tih posebnih prilika, to jest da svakodnevni saobraćaj s građanima druge kulture ne malo doprinosi usavršavanju vlastite naravi i duha, jer ovako mogu pomalo obraćati u svoje sokove i krv odlike drugog naroda. To će se dogoditi jedino ako narodne manjine uznastoje stupiti u neku zajednicu s okolnim narodima, usvojiti njihove običaje i uredbe, a ne, ako budu sijale razdore što uzrokuju nebrojene štete i priječe državni razvitak.³⁴ Papa je, kao što to vidimo, upozorio obje strane na međusoban respekt i međusobnu potporu.

Politički prognanici su na poseban način važni papi Ivanu XXIII. On očekuje da „svatko smije otići u onu državu gdje se nada da će moći prikladnije zbrinuti sebe i svoje.“³⁵ Stoga je prema Papi također „dužnost državnih vlasti primiti iseljenike, i koliko to dopušta nepatvoreno dobro njihove zajednice, ići na ruku onima koji bi se možda htjeli uključiti u novu zajednicu.“³⁶ To su bez sumnje ohrabrujuće riječi koje je Papa uputio manjinama, odnosno prognanicima. Papa je time pokazao koliki je on u biti politički realist koji razumije kompleksnost različitih problematičnih situacija. Prema Papi, postulati koji bi jednostavno morali biti realizirani jesu: jednakopravnost svih bez tlačenja i hegemonije, odnosno zajednički rad za dobro svih. Ne zaboravimo, to može biti ostvareno samo kroz četiri temeljne kategorije: istinu, pravdu, ljubav i slobodu.

5. Pravo na jednakopravnost

Temeljno načelo jednakopravnosti proizlazi, kao što smo to već naglasili, iz iste naravi kao što je i narav čovjeka.³⁷ U 86. poglavlju enciklike stoji izričito: „Stoga neka se svetim i čvrstim smatra da su sve državne zajednice po naravnom dostojanstvu jedna drugoj ravne.“³⁸ Stoga je Papa odbacio bilo koji oblik rasne diskriminacije.³⁹ Enciklika

34 PT, 97.

35 PT, 106.

36 PT, 106.

37 PT, 89. Ovdje pronalazimo objašnjenje zašto nije dopušteno vladati nad drugima: „Ljudi po naravi ne mogu biti jedni nad drugima, jer ih sve odlikuje jednako naravno dostojanstvo. Iz toga slijedi da se ni državne zajednice... između sebe ništa ne razlikuju.“

38 PT, 86. u istom poglavlju nalazimo i sljedeću važnu tvrdnju: „Istina pak traži da se u ovom isključi svaki trag rasizma...“.

39 PT, 44. Papa ovdje kaže: „Stoga se, barem ne u teoriji i znanstveno, nikako ne da dokazati rasna razlika među ljudima...“ Verosta primjećuje još k tome: „Temeljno pravo međunarodne jednakosti država zajamčeno je također i u članku 2./1.

vidi velik problem u pogledu vojne jednakosti, odnosno vojnog naoružanja. Za Papu je jasno da nacija koja je opremljena atomskim naoružanjem može dati i daje drugoj naciji poticaj da i ona bude opremljena istim takvim naoružanjem.⁴⁰ Papa nudi i ovdje svojevrsno rješenje problema kada je riječ o tzv. „jednakosti u naoružanju“ na obje strane: „Zato pravda, zdrav razum i svijest ljudskog dostojanstva uporno traže da se prestane s utrkom u povećanju naoružanja; da se ratna sredstva što ih posjeduju razne države obostrano i istovremeno smanjuju; da se atomsko oružje zabrani; da se, napokon, svi nagode o odgovarajućem razoružanju, koristeći uzajamno i uspješno jamstvo.“⁴¹ Treba reći da je na ovom polju bilo istinskih nastojanja da se ta utrka smanji. Međutim, jasno je da je još dosta posla ostalo kako bi ta velika prijetnja miru bila sankcionirana.

6. *Pacem in terris* i Ujedinjeni narodi

Posvetimo još nekoliko riječi enciklici *Pacem in terris* i deklaraciji Ujedinjenih naroda o principima međunarodnog prava koji se tiču prijateljskih odnosa i zajedničkog rada među državama prema statutu iz 1970. U tom dokumentu nalazi se sedam glavnih načela međunarodnog prava, koja su bila prihvaćena velikom većinom od strane Opće skupštine, rezolucijom od 24. listopada 1970., na predavanju povodom 25. obljetnice utemeljenja Ujedinjenih naroda. Taj dokument je, dakle, vrijedan rezultat ove svjetske mirovne organizacije. Tih sedam glavnih pravnih principa jesu:

1. Princip po kojemu se države u svojim međunarodnim odnosima moraju dalje držati od bilo kakve prijetnje ili uporabe sile protiv teritorijalne cjelovitosti ili političke nezavisnosti neke države ili bilo kojeg drugog akta koji je nespojiv s ciljevima Ujedinjenih naroda.
2. Princip po kojemu će države svoje međunarodne nesuglasice rješavati mirovnim sredstvima, tako da međunarodni mir i međunarodna sigurnost, kao i pravednost ne budu ugroženi.
3. Princip koji se odnosi na obvezu neinterveniranja u poslove u okviru unutarnjih nadležnosti neke države u skladu s ustavom.
4. Obveza država raditi zajednički u skladu s ustavom.

---

ustava Ujedinjenih naroda. Organizacija je izgrađena na temeljnom principu suverene jednakosti (sovereign equality) svih njezinih članova. VEROSTA, „Das Völkerrecht und die Vereinten Nationen“, 92.

40 Usp. PT, 110.

41 PT, 112.

5. Princip jednakog prava i samoodređenja naroda.
6. Princip suverene jednakosti država.
7. Princip po kojemu države trebaju svoje preuzete obveze u skladu s ustavom ispuniti u dobroj vjeri.⁴²

Ako usporedimo encikliku *Pacem in terris* i deklaraciju Ujedinjenih naroda iz 1970., onda pronalazimo suglasje u određenim točkama. S. Verosta zapaža da je "enciklika iz 1963. potvrdila deklaraciju o ljudskim pravima iz 1948., a na drugoj strani ponudila je dosta toga unaprijed deklaraciji iz 1970."⁴³ On još naglašava da "je Crkva sve kršćane, poglavito katolike, pozvala da se zauzmu za te temeljne principe i da se u skladu s njima i ponašaju. *Pacem in terris* stavlja u istinskom svjetskom pastoralu akcent na moralno, a da pravno zanemari... Crkva i svjetsko društvo nalaze se, srećom, u zamašnom suglasju."⁴⁴

7. Dijalog i zajednički rad

Sada bismo mogli postaviti pitanje: Što je to što je ova enciklika prouzročila ili učinila da postane tako važan društveni, a ne samo crkveni događaj? Potrebno je prvo reći da su originalnost ovog dokumenta, zatim oni kojima je on bio upućen i ne manje važno njegov sadržaj, bili prvorazredna novost i u Crkvi i u društvu. Naravno, uz sve to ne smijemo zaboraviti da je i osobnost pape Ivana XXIII. odigrala važnu ulogu u pozicioniranju te enciklike. Stoga ne treba čuditi da neki taj dokument smatraju osobnim Papinim testamentom.⁴⁵ Dvije su novosti od prvorazredne važnosti na koje Papa želi staviti akcent. Prva novost je svakako naglašena potreba dijaloga. Za kardinala Roya "ova novost određuje sve druge. Dijalog proizlazi iz jednostavne činjenice da je mir, pravo i obveza svih ljudi bez iznimke jer 'on gradi jednu te istu ljudsku obitelj'".⁴⁶ Pravilo koje je mjerodavno za ovu obitelj nije dakle rat, ni vrući ni hladni, kao ni odvajanje, nego zajedničarenje u miru. Prijeko potreban za mir, ovaj dijalog i zajednički rad između pojedinaca i nacija bivaju često dovođeni u pitanje zbog ideologija. Što tada učiniti? Na posljednjim stranicama svojega pisma Ivan XXIII. dao je odgovor na to pitanje... Ako katolici 'moraju zajedno raditi, bilo s onim kršćanima koji su se odvojili od Apostolske Stolice, bilo

---

42 Usp. VEROSTA, „Das Völkerrecht und die Vereinten Nationen“, 100-101.

43 VEROSTA, „Das Völkerrecht und die Vereinten Nationen“, 102.

44 VEROSTA, „Das Völkerrecht und die Vereinten Nationen“, 102.

45 Usp. Mauritius Kardinal ROY, „10 Jahre ‚Pacem in terris‘“, *Pacem in terris*, Rudolf WEILER - Jakob WEINBACHER (ur.), Wien - München, 1974., 116.

46 Usp. PT, 25.: Građanin jedne određene države je također građanin sveopće zajednice čovječanstva.

s ljudima, koji su izvan kršćanske vjere, ali koji promatraju naravni čudoredni zakon,⁴⁷ onda moraju, pravednosti radi, učiniti *dvostruko razlikovanje*. Na jednoj strani moraju razlikovati između čovjeka i njegove zablude;⁴⁸ na drugoj strani između 'krivih filozofskih teorija' i 'povijesnih pokreta' koji su iz njih proizašli, a koji su se kroz vrijeme razvili 'na zdravim principima razuma ... i opravdanim nastojanjima ljudske osobe'.⁴⁹ Razum i osoba – oba ta pojma služit će glavnom dijelu enciklike kao odnosna veza. Širina tog pastorala mira bila je u prvi mah izvanredna. U njoj se vidjelo – i može se još uvijek vidjeti – 'jedan program za ekumenizam i ponovno pomirenje', 'raskid s tonom i navikama mišljenja hladnog rata', i štoviše 'jedna rekretnica', 'jedna proba izdržljivosti', jedna 'nova etapa' ako ne jedna 'nova era' u odnosima između Crkve i svijeta. Cjelokupni sadržaj te poruke će proizići u tim postulatima.⁵⁰

8. „Proročki znakovi vizije mira“ prema H. Trippu

Pri koncu naše analize sažet ćemo zajedno s Haraldom Trippom „proročke znakove vizije mira“ pape Ivana XXIII. On donosi četiri važne točke koje je Papa ostavio čovječanstvu: 1. dostojanstvo, prava i obveze osobe i političke zajednice; 2. „znakove vremena“ za nove međunarodne odnose; 3. reforma Ujedinjenih naroda kao zalag mira i pravednosti; 4. solidarna ravnoteža između naroda, zemlje i kapitala. H. Tripp će glede prve točke naglasiti sljedeće: „Papa Ivan XXIII. je imao sretno nadahnuće u teškom času sastaviti encikliku *Pacem in terris* i tako pred svijetom pokazati veličanstvenu gestu, naime pozvati ga tražiti svoje istinsko dostojanstvo kao osobe u egzistencijalnom smislu, da bi te iste mogao i potkrijepiti u određenom povijesnom kontekstu. Čovjek je dakle mogao uvidjeti da je pritom bila riječ o pravu koje mu je dano kao osobi, koje bi također u društvu koje ga okružuje i u državi, u zakonima i institucijama, trebalo biti odgovarajuće priznato.“⁵¹

---

47 PT, 157.

48 Usp. PT, 158.

49 Usp. PT, 159.

50 ROY, „10 Jahre ‚Pacem in terris‘“, 118-119. Kardinal drži još da je „prva lektira *Pacem in terris* sadržavala sljedeće točke: ljudska prava, pojedinci i zajednice sa zajedničkim krugom pitanja o nerazvijenosti i dekolonizaciji, izopćavanje rata kao nadiđenog i neprikladnog za provođenje pravednosti s nalogom razoružanja, prije svega nuklearnog; konačno želja i plan jednog svjetskog autoriteta po mjeri nove međunarodne zajednice.”

51 Harald TRIPP, „Die bleibenden Werte der Enzyklika *Pacem in terris* als Fundament einer erneuerten internationalen Ordnung“, *Ethica 2004, Jahrbuch des Instituts für Religion und Frieden*, Wien, 2004., 110-111.

S obzirom na „znakove vremena“ Tripp naglašava sljedeće: „Papa Ivan XXIII. imao je doista ispravnu intuiciju obuhvatiti sve, kao i svijest stajati na pragu jedne nove povijesne situacije, u kojoj je svaka hegemonistička jednostranost bila opasna. Kroz savjesnu lekturu `znakova vremena` također, papa Ivan XXIII. bio je u svojoj enciklici *Pacem in terris* potaknut na zahtijevanje potrebe i nužnosti jedne međunarodne zajednice koja će se temeljiti na principima općega dobra. Nadalje, on je ohrabrivao nacionalnu zajednicu na temeljitu obradu najnovije povijesti 20. stoljeća, koja je bila obilježena dvama ratovima i totalitarizmima. Sve je pozvao razmisliti o interesima i ovisnosti dobitka koji su k tomu vodili da su milijuni ljudi morali podnijeti patnju i smrt; on je također pokušao upozoriti ljude na probleme koji su diljem svijeta proistjecali iz socijalne nepravde i nejednakosti kao izvor nezadovoljstva i svađa, kao polazišna točka novih konflikata, a sve to da bi ovu `logiku` doveli u pitanje i da bi je na koncu nadvladali.“⁵²

Kada je riječ o reformi Ujedinjenih naroda, potrebno je najprije naglasiti misao samoga pape Ivana XXIII.: „Organizaciji ujedinjenih naroda poglaviti je cilj osigurati i jačati svjetski mir, podupirati i gajiti prijateljske odnose zasnovane na načelima jednakosti, uzajamnog poštovanja i mnogostruke suradnje na svim poljima ljudske djelatnosti.“⁵³ H. Tripp će se nadovezati na to i reći: „Ako ove orijentacijske točke i načela, i mnoge druge iz enciklike bismo ovdje mogli navesti, primijenimo na današnju situaciju, onda bi to značilo, da su sve države, bez obzira jesu li velike ili male, u svojim pravima i obvezama jednake, i unutar skupštine Ujedinjenih naroda pri donošenju odluka treba vrijediti pravilo većine glasova. Svaka država mora se prikloniti toj odluci. U tom smislu mora biti reformirano, prošireno i obnovljeno također i Vijeće sigurnosti. Stoga je danas riječ prije svega o reformi Ujedinjenih naroda i njihovih internih mehanizama koji odlučuju, odnosno organa, koji su uzeti na bazi demokratskih pravnih načela, koji su suvremene ustave i parlamente inspirirali donositi demokratske odluke većinski i bez prava na veto.“

S obzirom na solidarnu ravnotežu među narodima riječ je o odnosima koji “trebaju biti uređeni u skladu s istinom i pravednošću te moraju biti promicani djelotvornom solidarnošću. S tim u vezi valja nam imati pred očima da po svojoj naravi javna vlast nije postavljena zato da bi ograničavala ljude u granice njihove države, već da, u prvom redu, zaštićuje općenarodno dobro, koje se jamačno ne da dijeliti od dobra sveljudske obitelji.”⁵⁴ Različiti problemi, kao što je npr. problem

---

52 TRIPP, „Die bleibenden Werte der Enzyklika *Pacem in terris*“, 111-112.

53 PT, 142.

54 PT, 98.

imigracija ne mogu “u 21. stoljeću jednostavno biti svladani od strane samo jedne države, nego ih moraju Europska unija i Ujedinjeni narodi uključiti u svoje djelatno polje. To pak iznova postulira nužnu i progresivnu aktualnost i jačanje struktura tih zajednica.”⁵⁵

Zaključak

Enciklika Ivana XXIII. *Pacem in terris* imala je, možemo to slobodno reći, sjajan utjecaj i u na crkvenom području i u društveno-političkoj zbilji poslijeratnog vremena, odnosno u periodu u kojem je vrebala opasnost od tzv. hladnog rata. Postulati, na koje se papa Ivan XXIII. pozivao, bile su kategorije vrijednosti koje nisu vrijedile i imale važnost u njegovo vrijeme, nego vrijede zasigurno i danas, a vjerojatno će i u budućnosti, zbog svoje univerzalnosti i širine, pronaći odgovarajuće mjesto u crkvenim i društvenim institucijama koje trebaju zajednički raditi za opće dobro svakog pojedinca. Ovdje mislim i na zemlju Bosnu i Hercegovinu gdje je potrebno dosta djelotvorne energije iz svih pora društvenog i crkvenog (vjerničkog) života koje će sa svoje strane doprinositi ozračju u kojemu će ljudsko dostojanstvo moći doći do svog potpunog izražaja. Treba reći da je papi Ivanu XXIII. istinski pošlo za rukom, zahvaljujući njegovu utjecaju na tadašnja crkvena i društvena kretanja, promijeniti sliku Crkve u društvu, tj. kod onih koji nisu katolici, odnosno kršćani. U tome je njegov doprinos doista neprocjenjiv. Crkva se sa svojim zahtjevima glede ljudskih prava i socijalne pravednosti otvorila čak i onima koji su je smatrali svojevršnim rivalom i protivnikom. Nužno je stoga, graditi društvo bez predrasuda, a to će se prije svega trebati odvijati na temeljima ekumenizma i dijaloga te u neprekidnim nastojanjima oko mirne koegzistencije. Potrebno je graditi društvo, a u tome je sjajan primjer ostavio upravo papa Ivan XXIII., društvo koje će o problemima moći razgovarati, a i u onim potencijalnim konfliktnim situacijama treba biti spreman na otvorenost u pregovorima. Papi Ivanu XXIII. možemo biti zahvalni na njegovoj viziji koju je imao za budućnost, na pravima i obvezama koje nam je manirom istinskog pastira ponovio, na vlastitoj viziji koju nam je ostavio u nasljeđe. Na nama ostaje ispunjavati obveze da bismo na taj način bili u stanju realizirati i prava koja proizlaze iz našeg ljudskog dostojanstva.

---

55 TRIPP, Die bleibenden Werte der Enzyklika *Pacem in terris*“, 113.

ENCYKLIKA PACEM IN TERRIS – HERAUSFORDERUNG AN DIE ZEIT

Zusammenfassung

Die „Friedenszyklika“ *Pacem in terris*, wie sie gerne genannt wird, hat ihre Aktualität und Wichtigkeit nach so vielen Jahren nicht verloren. Wenn man diese Enzyklika immer wieder liest, mit ihren Ansprüchen, die sie an den Einzelnen sowie die Gesellschaft stellt, kann man sich des Eindrucks nicht erwehren, dass sie unmittelbar nach dem Krieg geschrieben wurde. Alle Rechte, von denen die Enzyklika in ihrem ersten Teil spricht,⁵⁶ nämlich das Recht auf Leben und alles Lebensnotwendige, moralische und kulturelle Rechte, das Recht auf die Gottesverehrung, das Recht auf freie Wahl der sozialen Position, das Recht auf die Gemeinschaftsausbau, das Recht auf Auswanderung und Einwanderung, werden in einem Krieg verletzt.

Wenn die Grundlinien der Enzyklika hinzugefügt werden, auf die sich der Papst beruft, nämlich die Ordnung unter den Menschen (erster Teil), die Beziehungen zwischen den Menschen und der Staatsgewalt innerhalb der politischen Gemeinschaften (zweiter Teil), die Beziehungen zwischen den politischen Gemeinschaften (dritter Teil), die Beziehungen zwischen den einzelnen politischen Gemeinschaften und der Gesellschaft (vierter Teil) sowie die pastoralen Weisungen, dann kann zu Recht gesagt werden, dass die Aktualität dieser Enzyklika nicht im geringsten verblasst ist und sie an Bedeutung auch nach so vielen Jahren nicht verloren hat. Laut dem Papst müssen in der Tat in der „Familie der Menschheit“ „Sicherheit und Gerechtigkeit für alle herrschen, in jedem Teil des Landes.“⁵⁷ Papst Johannes XXIII. war davon überzeugt, dass nur der universelle Wert der Menschenrechte einen dauerhaften Frieden ermöglichen kann. Natürlich war diese Sehnsucht nach einem Weltfrieden unter Berücksichtigung der Menschenrechte nicht anders als heute, es handelt sich um etwas, was ständig in der Gefahr des Scheiterns ist. Es handelt sich um eine Vision auf der Basis des christlichen Bildes des Menschen, das auf einer „von Gott gesetzten Ordnung“ beruht, wie der erste Satz der Enzyklika sagt.⁵⁸

Stichwörter: Enzyklika, Gerechtigkeit, Recht, Frieden.

Übersetzung: Mirko Šimić und Regina Lochner

---

56 Usp. *Texte zur katholischen Soziallehre*, 273-278.

57 „Jedem Menschen muss das Recht zugestanden werden, innerhalb der Grenzen seines Staates seinen Wohnsitz zu behalten oder zu ändern; ja, es muss ihm auch erlaubt sein, sofern gerechte Gründe dazu raten, in andere Staaten auszuwandern und dort seinen Wohnsitz aufzuschlagen. Auch dadurch, dass jemand Bürger eines bestimmten Staates ist, hört er in keiner Weise auf, Mitglied der Menschheitsfamilie und Bürger jener universalen Gesellschaft und jener Gemeinschaft aller Menschen zu sein.“ *Texte zur katholischen Soziallehre*, 277 (PT, 25).

58 *Texte zur katholischen Soziallehre*, 271.